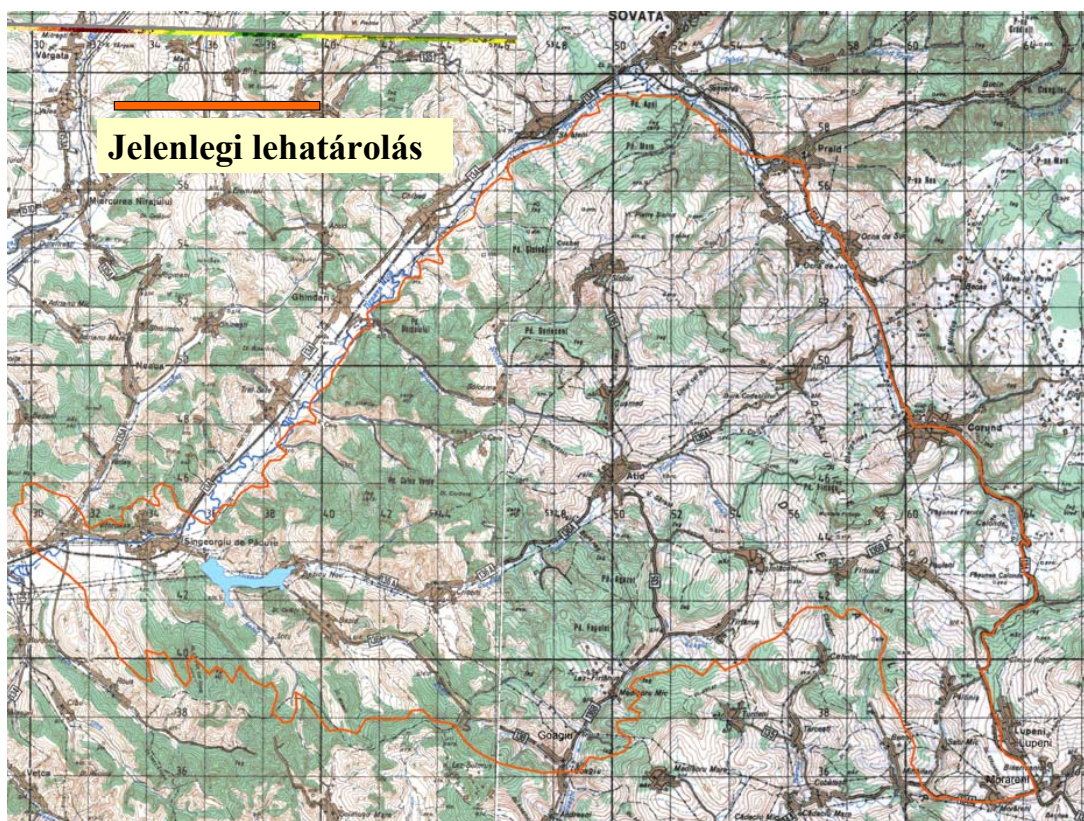

Tájalakulás történet a Firtos kistérségben

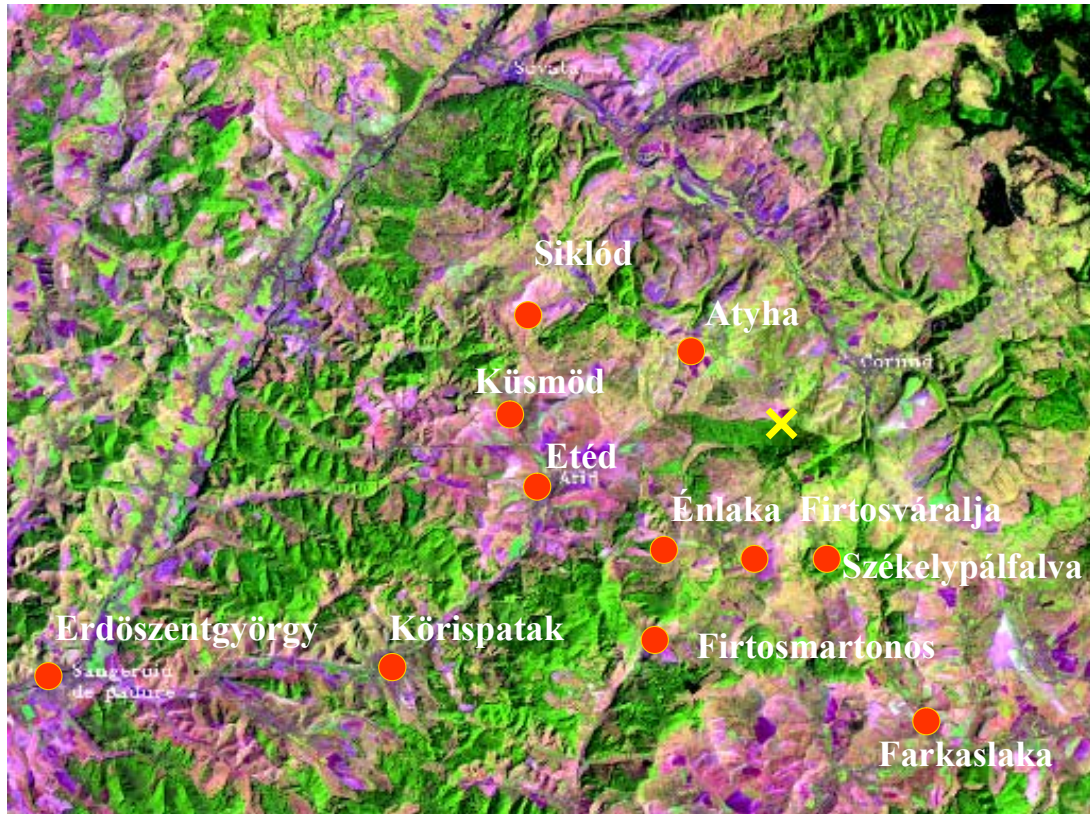
Dr. Sallay Ágnes, Budapesti Corvinus Egyetem, Tájtervezési és Területfejlesztési Tanszék
Drexler Dóra, Technische Universität München, Lehrstuhl für Landschaftsökologie

1. Bevezetés a Firtos Projektbe

A Firtos-hegy a Hargita-hegység legnyugatibb nyúlványa. Az 1062 méter tengerszint feletti magasságú hegy különlegessége nemcsak gazdag növény- és állatvilágából, történelmi múltjából és szemet gyönyörködtető megjelenéséből adódik, hanem a köré fonódott tündérmese- és mondavilágból, a hegy kulturális, sőt, kultikus gyűjtőpont jellegéből. A kistérség-fejlesztés szempontjából a Firtos kulturális vonzóereje legalább olyan fontos, mint a térség „kézzel fogható” természetföldrajzi és táji adottságai. A Firtos ugyanis meghatározza a körülötte élő emberek identitását, kulturális háttérét és értékrendjét. Közös kiindulási alapot és egyúttal megfelelő területi keretet ad a kistérségi együttműködésnek (1. és 2. ábrák).

1. ábra A Firtos kistérség jelenlegi lehatárolása topográfiai térképen.

2. ábra A Firtos kistérség jelenleg a tervezésbe bevont települései LANDSAT műholdfelvételen. A sárga X a Firtos-hegyet jelöli.

A mintegy 500 négyzetkilométer területű Firtos kistérség tájfejlesztési tervén 2005 óta dolgoznak a Budapesti Corvinus Egyetem, a Technische Universität München és a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem tájépítész, építész és közgazdász hallgatói (Antal Péter, Katharina Döhring, Birgit Elitzer, Egyed Adrienn, Erdei Lilla, Martin Fischer, Jelena Glavina, Anna Gruber, Doris Marquardt, Marco Müller, Német Eszter, Radoslava Nikolova, Birgit Schreck, Manuel Schweiger, Margarethe Steinhuber, Ruth Stolzowski, Szabó Zita, Szivák Ágnes, Zelenák Fruzsina). Konzulens tanáraik Prof. Dr. Ludwig Trepl, Dipl.-Ing. Johannes Gnädinger, Dipl.-Ing. Thomas Heinemann, Dr. Csemez Attila, Kolumbán Gábor és e cikk szerzői.

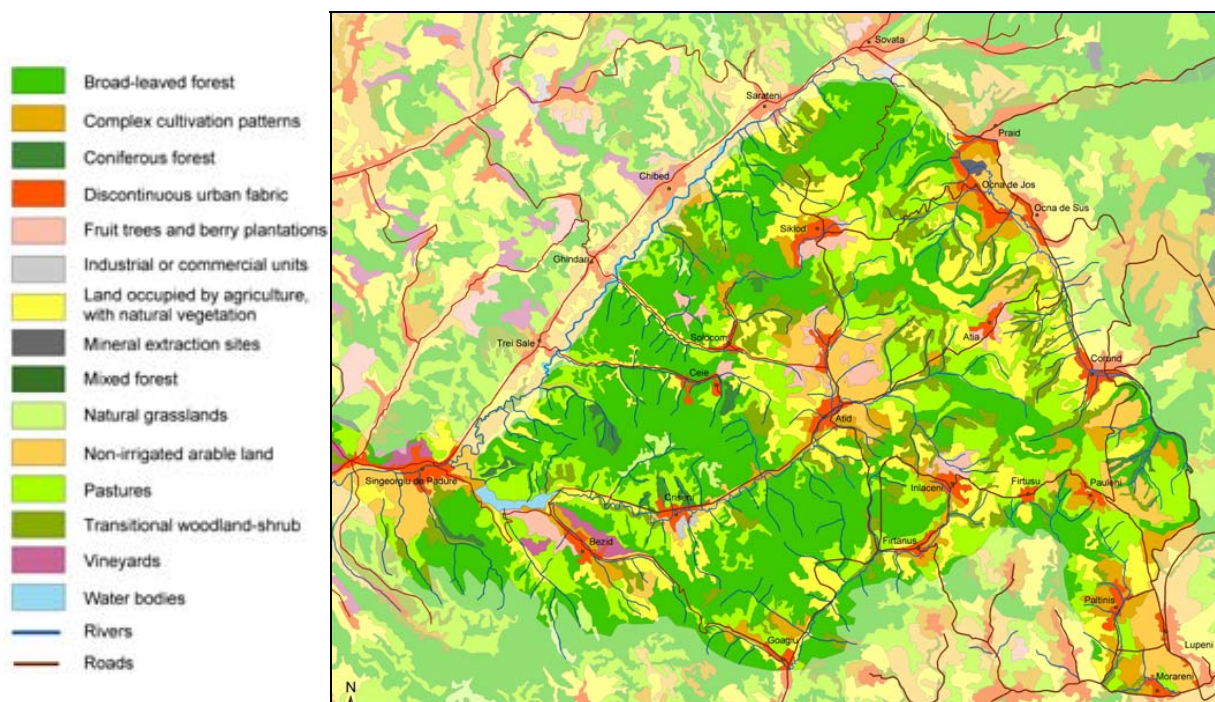
A Firtos Projekt keretében célunk, hogy hathatós szakmai segítséget nyújtsunk a kultúrtörténeti összetartozás mellett a települések együttműködési szándéka szerint lehatárolt Firtos kistérség lakóinak egy, a környezeti, gazdasági és társadalmi szempontokat összehangoló, s ilyen módon a fenntarthatóságra törekvő kistérségi fejlesztési koncepció megalkotásában. Továbbá, hogy konkrét helyi fejlesztési projektek kidolgozásával hozzájáruljunk e térségfejlesztési koncepció megvalósításához. E céljainkból adódóan munkánk már a kezdetektől fogva nemcsak országhatárokon, de szakterületeken is átívelő, hosszú távra tervezett együttműködés a helyi lakossággal, az érintett közigazgatási szervekkel és civil szervezetekkel, a térség magánvállalkozóival, valamint több a témában vezető oktató- és kutatóintézettel.

A Firtos-Projekt szándékaink szerint kutatási és fejlesztési projekt(ek) keretében folytatódik. Többek között tervezzük a Románia Európai Unió taggá válásával induló LEADER program megpályázását.

2. A Firtos kistérség tájszerkezete és területhasználata

A Firtos Kistérség tájszerkezetét mind a mai napig a tradicionális mezőgazdasági termelés és az ehhez kapcsolódó életforma térbeli keretei határozzák meg. A hagyományos tájhasználati módok fennmaradásának egyik oka a térség mozgalmas domborzata, amely a kollektivizálás időszakában sem tette lehetővé a nagyüzemi gazdálkodási módok bevezetését. A másik ok a térség gazdasági és ezáltal infrastrukturális elmaradottsága, vagyis a gépesítettség, a kiépített (burkolt) úthálózat és az egyéb ellátási rendszerek (telefon, internet, közművek) hiánya, amelyek együttvéve a térség elzártságát eredményezik.

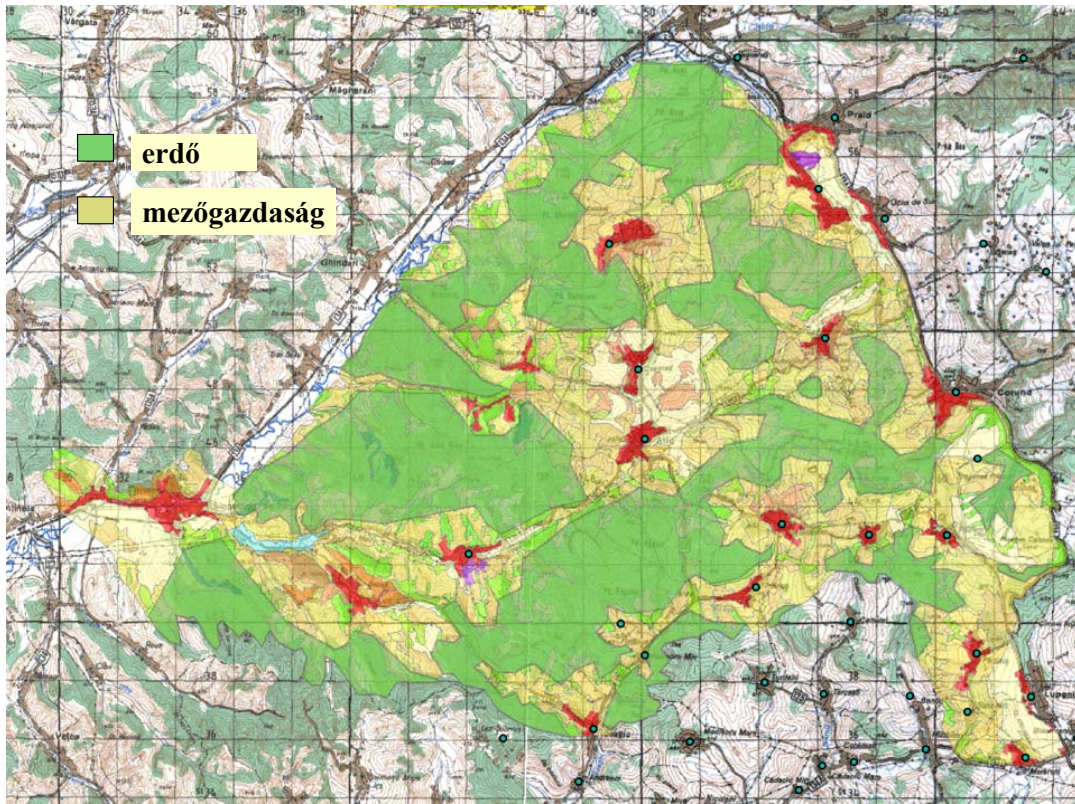
A lakosság főképp önellátó gazdálkodást folytat, a fent említettek miatt legtöbb esetben a modern technikai, technológiai eszközök nélkül. Az utóbbi évtizedekben azonban egyre nagyobb a felhagyott területek aránya. Főként a domboldali, nehezen művelhető területeken jellemző a beerdősülés, vagyis a legeltetés és kaszálás miatt hagyományosan nyílt tájkép záródása. A gazdálkodás visszaszorulásának fő oka, hogy a települések lakosszáma csökkenő és egyúttal elöregedő tendenciát mutat. A térség egyelőre nem képes kielégíteni a fiatalabb generációk igényeit, akik ezért elvándorolnak. Ugyanakkor egyre több roma család telepszik meg a falvakban, mivel az ingatlanok ára igen alacsony. Mindez jelentős szocio-kulturális feszültségeket vetít előre, melyek természetesen a tájszerkezet változására is kihatnak (3. és 4. ábrák). Mindezek tükrében Tamási Áront gondolata, miszerint „Énlaka felett, a Firtos-lova hátán lehajtott fővel elaludt a Gondviselés” még ma is érvényesnek tűnhet az egész Firtos kistérségre.

3. ábra A Firtos kistérség jelenlegi területhasználati a Corine 2000-es adatai alapján.
(Elitzer, Nikolova, Schreck, Schweiger 2006)

A vasfüggöny lehullása óta és Románia 2007/2008-ra tervezett Európai Unió csatlakozásával ugyanakkor a Firtos kistérségben is egyre jobban érvényesül a lakosság igénye a gazdasági és a technológiai felzárkózásra. Elsősorban az utak kialakítása, a helyi megélhetés lehetőségeinek javulása és a modern kommunikációs hálózatokra való csatlakozás

képezik a legfőbb igényeket. A turizmus és rekreáció térbeli elemeinek megjelenése (például a Bözödújfalui-tó körül) tükrözik legdinamikusabban az igények változását. Azonban, többek között a nyugat-európai példákól is tudjuk, hogy a gazdasági fejlődés gyakran jelentős környezet, természet és tájkép károsításokkal párosul. A Firtos kistérségben egyedülálló lehetőség nyílik arra, hogy most, a fejlődés/fejlesztés robbanásszerű beindulása előtt, a tudományos kutatás és tervezés segítségével, ezek eredményeinek hatékony kommunikálásával s a helyi közösségek aktivizálásával elkerüljük, illetve minimalizáljuk a sok szempontból fontos és igényelt fejlesztések káros mellékhatásait. Költőibb szavakkal szólva, itt az alkalom, hogy ismét magunk mellett tudjuk az ébredező Gondviselést.

4. ábra Prognózis a területhasználat változására a Firtos térségben. (Elitzer, Nikolova, Schreck, Schweiger 2006)

3. A tájalakulás története és tendenciái

A Firtos kistérség javarésze a történeti Udvarhelyszék területén található, amely évszázadokon át viselte a székely fő- és anyaszék elnevezést. A XIX. század végi (1876-77) közigazgatási rendezés során ez a szék Udvarhely vármegyévé alakult. 1952 és 1960 között a Magyar Autonóm Tartomány, 1960-tól 1968-ig a Maros Magyar Autonóm Tartomány részét képezte. Az 1968. évi közigazgatási rendezés során udvarhely és csík vármegyéből hozták létre a jelenlegi Hargita megyét.

A Firtos kistérség településeinek többségéről az 1500-1600-as évekből maradt fenn először írásos emlék. A három katonai felmérés alapján a térség folyamatosan lakott volt, bár a települések kiterjedése alapján elmondható, hogy a lakos szám a legtöbb esetben nem haladta meg a mait. Mint már korábban említettük a térség településeinek a lakos száma az elmúlt évtizedekben jelentős mértékű csökkenést mutat, elsősorban a fiatalok vándorolnak el.

A legtöbb faluban az elmúlt évtizedekben a temetések száma meghaladta a keresztlőkét. Ez alól a tendencia alól kivétel Farkaslaka, ahol 4,1 %-os növekedést (75 fő) mutatott a lakosság száma a hetvenes, nyolcvanas évtizedben, mára azonban ez a korábban kedvező tendencia megfordulni látszik (Sepsiszéki 2003).

A tájalakulás tudományos tényekkel alátámasztott története mellett létezik egy másik, a Firtos-legendákon alapuló tájalakulás-történet is a térségben. Ennek jelentőségét nem szabad kevesebbre tartanunk a racionális tájalakulás-történetnél, hiszen a lakosság identitásában és közös kulturális háttérében a legendák világa sokkal nagyobb szerepet játszik, mint a természettudományoké. Éppen ezért az alábbiakban a Firtos-legendákból is adunk rövid ízelítőt (5. és 6. ábrák).

„Lakott Firtos várában egy szépséges tündérkisasszony. Ez a tündérkisasszony megszeretett egy szegény, dali legényt, de a tündértörvény olyan volt, hogy nem találkozhattak egymással szívük szerént, mindig éjnek idején kerültek össze a tündérkert filagóriájában. A legény minden áldott este fellovagolt a meredek sziklán, a tündérkisasszony pedig kiállott a vár fokára, megfogta a legény kezét, s úgy segítette föl magához.

Egy este megint várja a szegény legényt a tündérkisasszony. Jó a legény, vágat felfelé nagy bátran, s mikor a vár fokához ér, nyújtja a kezét a tündérkisasszony felé. De ebb' a szempillantásba' megsziklik a ló, a legény magával rántja a tündérkisasszonyt, s a rengeteg mélységbe zuhantak. A ló pedig fennakadt a szikla oldalán, odatapadt, s azon módulag kővé változott. Még most is rajta van a nyereg s a kantár. Hanem, hogy a szavamát össze ne keverjem, ezt a lovat a tündérkisasszony ajándékozta volt a legénynek, s azért hívják Firtos lovának. De aztán ez a ló nem is hiába, hogy tündér lova volt, mert most is az ő színe változása után jár az idő. Mikor ennek a kőlónak fehér a színe, meleg napok járnak, mikor pedig színében megsötétedik, hosszú eső lesz utána...” (Benedek 1993)

A Firtos-lovát Orbán Balázs is leírta: „egy zöld bokroktól körül nőtt oly omladvány van, mely távolról tekintve felnyergelt és kantározott ló alakját utánozza. Ezt Firtos lovának hívják, ez a vidék időmutatója, a mennyiben midőn fehér, jó időt, ha elsötétül, esőt várnak.” (Orbán 1868)

A ma is élő legendának valós alapja van, hiszen az andezittufa, amely a ló alakú sziklát alkotja, nagyon érzékeny a levegő páratartalmának változásaira. Lukacsos szerkezete miatt jó nedvszívó, így a magas páratartalommal megváltoztatja színét és elszürkül. Száraz levegőben, amikor jön a jó idő, a kőzet nedvességtartalma is csökken, és kifehéredik. (Kakas 2000)

5. és 6. ábra Illusztrációk a Firtos-legendákhoz: Firtos-lova és Likas-kő. Kaszián Ágota tájépitész hallgató rajzai.

„Hej, régi vár még ez a Firtos vára is! Tündérek építették, még azon melegiben, hogy az Úristen a világot megteremtette. Mikor a tengervíz lefolydogált, szűrődött a föld színéről, egy gyönyörűséges tündér-királykisasszony szállott a fellegek közül ennek a magas hegynek a tetejébe, ott letelepedett a többi tündérekkel, s mindjárt elhatározták, hogy egy szép várat építenek oda. Ezt a tündér-királykisasszonyt Firtosnak hívták, de volt neki egy leánytestvére még, egy Tartod nevű, aki átalkodott rossz teremtés volt, s mindig irigykedett Firtosra. No, hozzálátnak a tündérek a várépítéshez, dolgoznak serényen éjjel-nappal. Arra vetődik Tartod, s azt mondja Firtosnak irigykedve: - Azért is megmutatom, hogy ma éjjelig szebb várat építetek a tiednél, s ennek a tiednek elvitetem a fundamentumkövét az én váramba.

Firtos vára készen is volt már este, a tündérek nagy örömben tüzeket gyújtottak a vár falain, s úgy táncoltak körülötte. De éjjélkor csak ott termett Tartod a gonosz tündéreivel, egy szempillantásra kifeszítették a Firtos várának fundamentumkövét, nagy hirtelenséggel kifűrták, vasrúdra húzták, s úgy repültek vele Tartod vára felé. Repültek a gonosz tündérek a fundamentumkövel, de mikor Korond fölé érkeztek, s a kakasok éppen éjjélre kukorékolnak, a vasrúd kettétörött, a kő leesett a Korond vizébe. Most is ott van, aki nem hiszi, nézze meg a "likas követ". De mikor a kő leesett, összeomlott Tartod vára is..." (Népmese)

A Firtos oldalában szétszórta megtalálható nagy méretű, vulkanikus eredetű kövek tehát a legenda szerint a tündérvárak összeomlásával kerültek mai helyükre, csakúgy, mint a szintén valós Likas-kő.

4. Következtetések, kitekintés

A projektben dolgozó hallgatók közül többen is a térség további fejlesztésével kapcsolatos témákkal szeretnének foglalkozni a projekt keretein túl is. Több diplomamunka, bachelor munka, TDK dolgozat születik reményeink szerint a résztvevők egyetemeken, melyek a projekt keretében felvetődött kérdésekre adott válaszokkal foglalkoznak majd részletesebben.

Összefoglalóan megállapítható, hogy a Firtos Kistérség fejlesztése számos hasonló kelet- és kelet-közép-európai kistérség számára minta lehet. A projekt keretében szeretnénk széles körben használható gyakorlatot kialakítani a vidéki elmaradott térségek olyan fejlesztésére, ahol a táji értékek nem csorbulnak.

5. Irodalomjegyzék

- Benedek E. 1993: Székelyföldi mondák és mesék. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
- Elitzer B., Nikolova R., Schreck B., Schweiger M. 2006: Regional Development of the Firtos Region. A Concept Plan. Technische Universität München, Freising, Weihenstephan.
- Kakas Z. 2000: Beszélő kövek. Nemere Természetjáró Kör, URL.: <http://www.bk.ngo.ro/>
- Orbán B. 1868: A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népismei szempontból. Udvarhelyszék. XXIII. Firtos vára. Panda és Frohna Könyvnyomdája, Budapest.
- Sepsiszéki Nagy Balázs 2003: Székelyföld falvai a huszadik század végén, Nap Kiadó, Budapest.